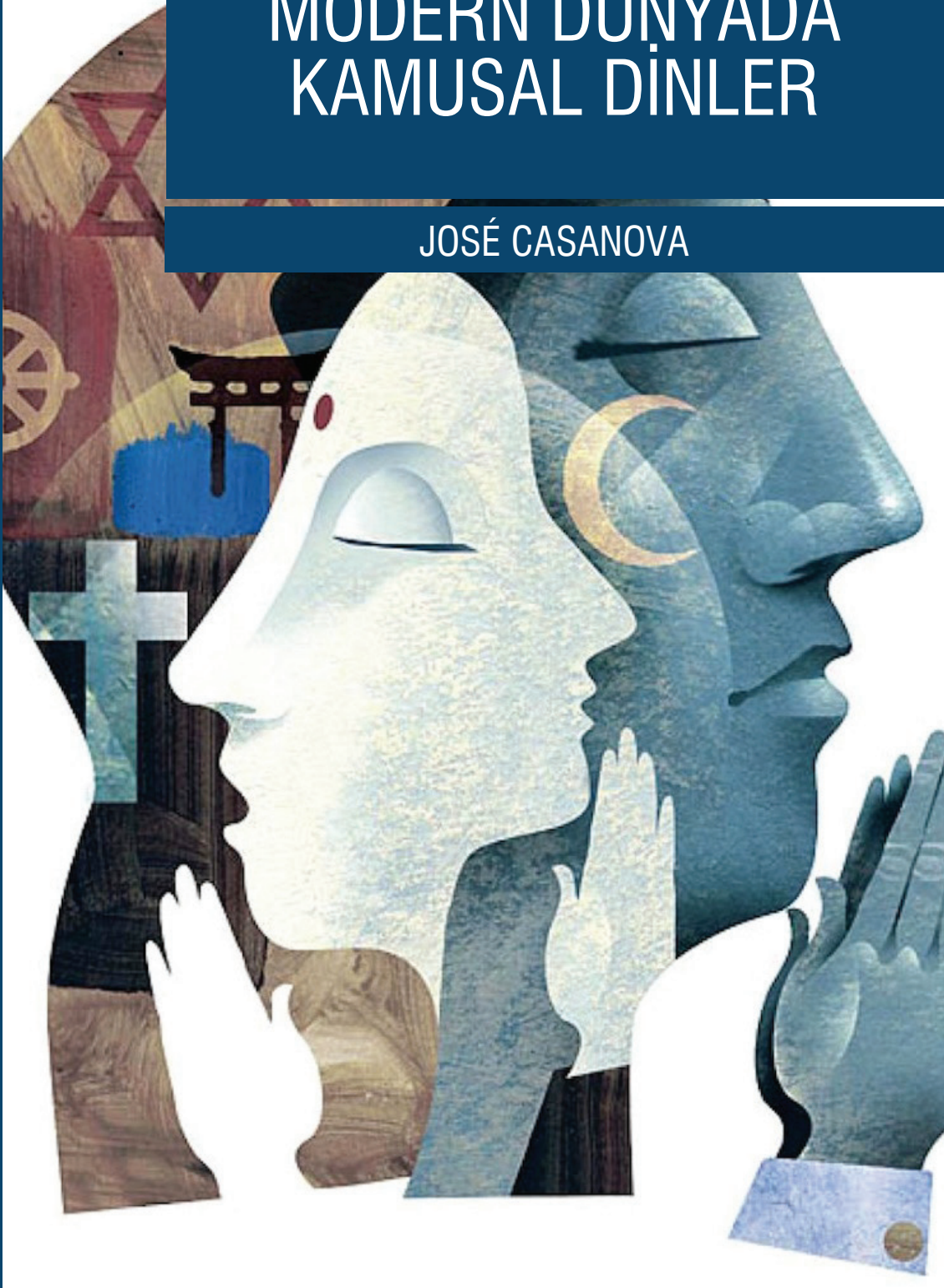


MODERN DÜNYADA KAMUSAL DİNLER

JOSÉ CASANOVA



Metne vesile: 1980'lerde Din

1980'lerde din, iki anlamda "kamusallaştı". "Kamusal alan" a girdi ve bu şekilde "kamusallık" kazandı. "Toplumun farklı kesimleri" -medya, sosyal bilimciler, meslekten siyasetçiler ve "genel olarak kamuoyu"- aniden dini nazarı dikkate almaya başladı. Bu beklenmedik kamusal alaka; dinin kendisine ayrılan özel alanı terk ederek, ahlaki ve siyasi tartışmanın kamu meydanının ortasında kendisini bulmasından kaynaklandı. Bilhassa görünürde birbiriyle alakasız, ancak neredeyse eş zamanlı olarak ortaya çıkan dört gelişme; modern dünyada dinin yeri ve işlevini yeniden değerlendirmeyi gerektirecek küresel bir kamusalık kazanmasını sağladı. Bu dört gelişme; İran'daki İslam devrimi, Polanya'daki Dayanışma hareketinin yükselişi, Latin Amerika'daki Sandinist devriminde ve başka siyasi çatışmalarda Katolikliğin rolü ve Amerikan siyasetinde bir güç odağı olarak Protestan köktencililiğinin kamusal olarak yeniden ortaya çıkışıdır.



SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
KÜLTÜR YAYINLARI

MODERN DÜNYADA KAMUSAL DİNLER



JOSÉ CASANOVA

Çeviri Editörü: Mehmet Murat Şahin



SAKARYA ÜNİVERSİTESİ KÜLTÜR YAYINLARI

Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları -4-

Modern Dünyada Kamusal Dinler

José Casanova

Çeviri Editörü: Mehmet Murat Şahin

Kitabın Özgün Adı: Public Religions in the Modern World

Copyright - University Of Chicago Press 1994

Yayın Editörü ve Koordinatörü

Nebi Miş

Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları

Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampusu, Ortadoğu Araştırma Merkezi

54187 Serdivan Sakarya

Tel: 0 264 295 3602/ **Faks:** 0 264 295 55 62

Sertifika No: 27377

Web: www.ormer.sakarya.edu.tr

E-Posta: kulturyayinleri@sakarya.edu.tr

1. Basım

Temmuz 2014- Sakarya

ISBN: 978-605-5077-03-7

Yayın Koordinatör Yardımcıları: Ömer Behram Özdemir - Mustafa Caner

Tasarım: Karınca Ajans

Dr. Mediha Eldem Sokak No: 56/1 Kızılay - Ankara

Tel: 0312 431 54 83 - **Faks:** 0312 431 54 84

Baskı: Eflal Matbaacılık

Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. No: 95-1A Altındağ - Ankara

Tel: 0312 341 47 48

Bu kitabın Türkiye yayın hakları Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınlarına aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Teşekkür v

Türkçe Çevirinin Önsözü vii

Kısım 1: Giriş 9

1 Sekülerleşme, Aydınlanma ve Modern Din 19

2 Özel ve Kamusal Dinler 59

Kısım 2: Beş Vaka Çalışması: Analitik Giriş 93

3 İspanya: Devlet Kilisesinden Devletsiz Kiliseye 101

4 Polonya: Ulusun Kilisesinden Sivil Topluma 123

5 Brezilya: Oligarşik Kiliseden Halkın Kilisesine 153

6 Evanjelik Protestanlık: Sivil Dinden Köktenci Fırkaya, Fırkadan Yeni Hristiyan Sağına 181

7 Birleşik Devletler’de Katolilik: Özel Mezhepten Kamusal Mezhebe 223

Kısım 3: Sonuç

8 Modern Dinin Gayri-Hususileşmesi 279

İndeks 305

Lügatçe 311

Teşekkür

Dinî geleneklerin, modern kamusal alanın canlılığıyla alakası üzerine olan bir çalışma; her ne kadar bütün geleneklere karşı duyduğum aynı müphemliği bu gelenek için de duysam da, minnet borcunu ifade etme geleneğini görmezden gelemem. En derin minnet hislerim, bende saklıdır; kamusal ile özel alan arasındaki sınırlara, her ikisini de muhafaza etmek ve korumak için hayati önemde olan bu sınırlara burada derinden hürmet etmek isterim. Uzun yıllar, birçok kişiden çok şey öğrendim. Din hakkındaki düşüncelerimi şekillendiren iki kişi oldu. Vatikan II sonrası tasfiyelerin ilk kurbanlarından biri olan, Innsbruck Üniversitesi'nde ilahiyatçı Franz Schupp; eleştirel kuramın dini pratiğin bir biçimi olabileceğini bana öğretti. Karşılaştırmalı tarih sosyologu olan Benjamin Nelson'dan ise "sosyolojik gerçeklik ilkesi"nin eleştirel kurama getirdiği sınırları öğrendim. Diğer iki kişi, Arthur Vidich ve Stanford Lyman, sosyoloji eğitimimde yardımcı oldular ve hayati noktalarda desteklerini esirgemediler.

Bu kitabın planı, ilk olarak Telos dergisinin "kamusal alan"ında ortaya çıktı. Entelektüel gelişimim, bu deneyime; özellikle Paul Piccone, Juan Corradi ve her şeyden önce Andrew Arato, Seyla Benhabib, Jean Cohen ve söylem etiğinin hem eleştirel kuram hem kamusal alan için mühim olduğuna yönelik Habermas'ın iddiasını önemseyen Joel Whitebook'un dostluğu ve sohbetlerine çok şey borçludur.

Kiliselerin ve dinî kurumların öncelikli görevleri olan bireylerin manevi refahı için çalışma vazifesine yoğunlaştıkları gibi, üniversiteler ve akademik kurumlar da ilk görevleri olan bilgiye ulaşma ve bilgiyi aktarma vazifelerine odaklanmalıdır. Kamusal kurumlar olarak kendi görevlerini yerine getirmediklerinde; bıraktıkları boşluk, iç yaşantılarımızı, bilgimizin niteliğini ve kamusal alanın canlılığını etkilemektedir. Ben, akademik özelleşmeye direnen Yeni Toplumsal Araştırmalar Okulu (New School for Social Research) gibi bir alma mater (besleyici ana) ve akademik yuva bulduğum için kendimi çok şanslı saymalıyım.

Kitabın taslaklarını birçok arkadaşım ve meslektaşım okudu. Eleştirel okumaları, yorumları ve sohbetleri metnin geliştirilmesine katkı sağlayan herkese; kardeşim Julián Casanova, Jeffrey Alexander, Said Arjomand, Talal Asad, Josetxo Beriain, Richard Bernstein, Ralph Della Cava, Mustafa Emirbayer, Robert Fishman, Carlos Forment, Vittorio Hösle, Ira Katznelson, János Kis, Juan Linz, Otto Maduro, José María Mardones, Martin Marty, Elzbieta Matynia, Martin Riesebrodt, Catalina Romero, Roman Szporluk, Jadwiga Staniszkis, Frank Sysyn, Charles Tilly, Louise Tilly, Edward Tiryakian, Arthur Vidich, Francisco Weffort, Jeff Weintraub ve Alan Wolfe'ye teşekkür ederim. Uzun yıllardır fikirleri, desteği ve eleştirileri için Andrew Arato'ya borçlu olduğumu özellikle belirtmeliyim. Jeffrey Goldfarb'ın cesaretlendirmesini ve desteğini ayrıca belirtmeliyim.

Kitabın bazı kısımları; Columbia Üniversitesi, Harvard Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi, Michigan Üniversitesi ve Yeni Toplumsal Araştırmalar Okulu'ndaki konferans, ders ve seminerlerde ilk kez sunuldu. Beni davet edenlere teşekkür ediyorum. Kitabın tezini, her şeyden evvel Enstitü ve Eugene Lang College'deki pek çok öğrencimle söyleşilerimde geliştirdim. Perry Chang, Harry Dahms, Randal Hepner, Susan Pearce ve Amy Siskind bu söyleşilerin en uzun süreli ve en verimli katılımcıları oldu. Ne acı ki, Carmen Espailat ile sohbetlerimiz trajik bir şekilde aniden kesildi. Son olarak, bu kitabın yayımlanmasının, Chicago Üniversitesi Yayınları'ndan Doug Mitchell ve Jennie Lightner'in alakası, rehberliği ve editoryal uzmanlığı sayesinde benim için çok daha kolay, hatta eğlenceli bir hal aldığını teslim etmeliyim.

Türkçe Çevirinin Önsözü

Kitabın diliyle ilgili bazı hususlara açıklık getirmemiz gerekir. Jose Casanova bir İspanyol sosyal bilimci. Gayet üretken diyebileceğimiz akademik yazın hayatının büyük kısmını, anadili olmayan bir dilde kaleme aldı. Kitabı okurken dikkatinizi çekecek, kimi yerlerde belki rahatsızlık verecek olan uzun cümle kurulumları ve birden fazla sıfatla kurulan isim tamlamaları bunun bir sonucu olarak görülmelidir. Bu nedenle, anlamı gözeterek kimi yerlerde cümleleri parçalamayı, kimi yerlerde aynen korumayı tercih ettik. Din sosyolojisi alanındaki hakim Hristiyanı (çoğu zaman, Protestan) lügatçe, ayrıca vaka incelemelerindeki belirli tarihsel deneyimlerin anlatılmasında tercih edilen kelime dağarcığını Türkçeye aktarırken bir yığın zorlukla karşılaştık. Dini deneyimin tanımlanmasında kullanılan tabirleri, kurumsal dinin örgütlenmesinin farklı biçimlerini aktarmak, basit bir çeviri ediminden çok daha karmaşık bir kültürel tercüme çabasına girmemizi gerektirdi. Örnek vermek gerekirse, kitapta bir çok yerde kullanılan “crusade” kelimesi, aslında rahatlıkla “cihat” olarak çevrilebilirdi. Ancak cihat kelimesinin kendine özgü anlam yoğunluğu, başka sıkıntılar çıkardığı için uygun yerlerde “mücadele”, “haçlı seferi” ya da “seferberlik” şeklinde karşılamayı tercih ettik. Yine birçok yerde kullanılan “prophetic” tabiri, pekala “nebevi” olarak tercüme edilebilirdi. Yine önecekine benzer bir sıkıntı kendini gösterdiği için, “peygamberane”, “peygamberi” ya da “kahinane” olarak karşıladık. Bizim din hakkında konuşurken kullandığımız kelimelerin Farsça ve Arapça kökenli olması, belli bir tarihsel anlam yükünü taşıyor olmaları ile İngilizce kelimelerin yine benzer bir hikayesinin olması, pekçok durumda bizi lafız ile mana arasında tercihler yapmaya zorladı.

Daha terimsel diyebileceğimiz, Max Weber ile Ernst Troeltsch’un İngilizce’de “church-sect” olarak karşılanan klasik tipleştirmesini, alışıldık şekilde “kilise-mezhep” olarak değil, “kilise-fırka” olarak çevirmeyi uygun gördük. Kitapta bu konu kuramsal olarak tartışıldığı için, bu tercihin daha anlamlı olduğu görülebilir. Kitabın anahtar kavramları “public-private”, aslında “umumi-hususi” olarak tercüme

edilebilirdi. Ancak “kamusal-özel” kelimeleri genel kabul gördüğü halde, “private” kelimesinin “privacy”, “privatization” ve “deprivatization” gibi kullanımlarını karşılamakta sıkıntı çıktığı için; “mahremiyet”, “hususileşme” ve “gayri hususileşme” kelimelerini olduğu gibi, “özel”, “özel hayat” ve “özelleşme” kelimelerini yerine göre kullanmayı tercih ettik. Yine benzer bir sorunla karşılaştığımız, “establishment”-“disestablishment” tabirleri ve bunların sıfat halleri için, anlam çağrışımlarını koruyabilmek için “müessesleşme”-“gayri müessesleşme”yi ve sıfat halleri olan “müesses”-gayri müesses” karşılıklarını olduğu gibi, “din ile devlet işlerin ayrılması”, “kurumlaşma”, “yerleşikleşme”, hatta gayri-müessesleşmenin daha mecazi anlamda kullanıldığı bazı kısımlarda “çözülme” kelimelerini tercih ettik. “Differentiation” tabirini ise, “farklılaşma” olarak karşıladığımız gibi, anlam olarak daha uygun olduğunu düşündüğümüz bazı yerlerde “ayrışma” veya “ayrılma” olarak çevirdik.

Bu ve benzeri tercihlerimizi göstermesi açısından faydalı olacağını düşündüğümüz için kitabın sonuna küçük bir lügatçe eklemeyi gerekli gördük. Bu lügatçeyi hazırlarken yardımlarını esirgemeyen Bedri Gencer ve Fuat Aydın hocalarıma, ayrıca tercüme sürecinde kitap hakkında tartıştığımız Mustafa Kemal Şan ve İsmail Hira hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Çeviri Editörü: Mehmet Murat Şahin

Kısım 1: Giriş

Metne vesile: 1980'lerde Din

1980'lerde din, iki anlamda "kamusallaştı". "Kamusal alan"a girdi ve bu şekilde "kamusallık" kazandı. "Toplumun farklı kesimleri" -medya, sosyal bilimciler, meslekten siyasetçiler ve "genel olarak kamuoyu"- aniden dini nazarı dikkate almaya başladı. Bu beklenmedik kamusal alaka; dinin kendisine ayrılan özel alanı terk ederek, ahlaki ve siyasi tartışmanın kamu meydanının ortasında kendisini bulmasından kaynaklandı. Bilhassa görünürde birbiriyle alakasız, ancak neredeyse eş zamanlı olarak ortaya çıkan dört gelişme; modern dünyada dinin yeri ve işlevini yeniden değerlendirmeyi gerektirecek küresel bir kamusallık kazanmasını sağladı. Bu dört gelişme; İran'daki İslam devrimi, Polonya'daki Dayanışma hareketinin yükselişi, Latin Amerika'daki Sandinist devriminde ve başka siyasi çatışmalarda Katolikliğin rolü ve Amerikan siyasetinde bir güç odağı olarak Protestan köktencilüğünün kamusal olarak yeniden ortaya çıkışıdır.

1980'ler boyunca, arkasında dinin gizli ya da açık elinin olmadığı dünya üzerinde ciddi herhangi bir siyasi çatışma bulmak zordur. Ortadoğu'da bütün dinler ve eski iktidar mücadelelerinin beslediği dinî -Yahudi, Hristiyan, İslami- köktencilikler iç savaşlarda ya da ülkeler arası savaşlarda birbirleriyle karşı karşıya geliyordu. Pek çok dünya dini ve bu dinlerin kendi içlerindeki hizipler arasındaki eski mücadeleler; Kuzey İrlanda'dan Yugoslavya'ya, Hindistan'dan Sovyetler Birliği'ne yeniden alevleniyordu. Aynı zamanda, inançlı insanlar ve dini gruplar dünya genelinde kendilerini özgürlük, adalet ve demokrasi mücadelelerinin sonuna kadar içinde bulmuşlardı. Kurtuluş teolojileri Latin Amerika'nın ötesine yayılmış, -Afrikalı ve Asyalı, Protestan ve Yahudi, siyahî ve feminist- yeni biçimler ve isimler kazanmıştı. Sosyalizmin çöküşüyle birlikte, kurtuluş teolojisi (soldan) geriye kalan tek "enternasyonel" gibi görünüyordu.

1979'da İran ve Nikaragua devrimleri, Polonyalı Papa'nın ülkesini ziyareti ve "Ahlaki Çoğunluk"un (Moral Majority) kurulması ile başlayan on yıl; başladığı